

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Зборник радова

ПОЕТИКА СВЕТИСЛАВА МАНДИЋА

Уредник
Др Милан Гровић

Нови Сад
2023

*Штампање ове публикације и организацију Међународног научног скупа
„Поетика Светислава Мандића” финансирао је Покрајински
секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност
Аутономне покрајине Војводине.*

Међународни научни одбор

Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Горана Раичевић, Филозофски факултет, Нови Сад, председник
Проф. др Светлана Томин, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Душан Маринковић, Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Проф. др Љиљана Пешикан Љуштановић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Јован Пејчић, Филозофски факултет, Ниш
Проф. др Горан Максимовић, Филозофски факултет, Ниш
Проф. др Зоран М. Јовановић, Филозофски факултет, Приштина
Проф. др Лидија Томић, Филозофски факултет, Универзитет Црне Горе
Проф. др Јелена Ердељан, Филозофски факултет, Београд
Проф. др Драган Станић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Жоржета Чолакова, Филолошки факултет, Пловдив, Бугарска
Проф. др Јован Делић, САНУ, Филолошки факултет, Београд
Проф. др Ранко Поповић, Филолошки факултет Бања Лука, Р. Српска, БиХ
Проф. др Саша Шмуља, Филолошки факултет Бања Лука, Р. Српска, БиХ
Проф. др Оливера Радуловић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Ирена Шпадијер, Филолошки факултет, Београд
Проф. др Слободанка Владив Гловер, Монаш универзитет, Аустралија
Проф. др Изабела Лис-Вјелгош, Универзитет „Адам Мицкијевич”, Познањ, Пољска
Проф. др Драгиша Бојовић, Филозофски факултет, Ниш
Проф. др Борис Стојковски, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Радослав Ераковић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Зорица Хацић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Слободан Владушић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Наташа Половина, ванредни професор, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Невена Варница, ванредни професор, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Драгољуб Периф, ванредни професор, Филозофски факултет, Нови Сад
Др Бојан Поповић, Галерија фресака, Београд
Доц. др Сања Бошковић Данојлић, Факултет књиж. и језика, Поатје, Француска
Доц. др Јелена Младеновић, Филозофски факултет, Ниш
Доц. др Радоје Фемић, Филозофски факултет, Универзитет Ц. Горе, Црна Гора
Доц. др Јелена Марићевић Балаћ, Филозофски факултет, Нови Сад
Др Биљана Турањанин Николопулос, Филозофски факултет у Атини, Грчка
Др Марко М. Радуловић, виши научни сарадник, ИКУМ, Београд
Др Милан Гровић, научни сарадник, Филозофски факул., Нови Сад, координатор

Организациони одбор скупа

Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
Проф. др Горана Раичевић
Проф. др Светлана Томин
Проф. др Саша Шмуља
Доц. др Јелена Марићевић Балаћ
Мср Сања Перић, докторанд
Мср Александар Живановић, истраживач-сарадник,
координатор Тима за превођење
Мср Софија Скубан, истраживач-приправник
Мср Анђелка Гемовић, истраживач-приправник
Татјана Јовичић, студент волонтер
Лазар Букумировић, студент волонтер
Ленка Настасић, студент волонтер
Др Милан Громовић, научни сарадник, председник

Организациони одбор изложбе *Светислав Мандић – прича о зографу*

Мр Вања Шмуља, Народна и универзит. библиотека Р. Српске, Бања Лука
Мр Наташа Белић, Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад
Мр Татјана Малеташки, Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад
Срђан Војводић, дизајн електронског дела изложбе

Уредник зборника

Др Милан Громовић, научни сарадник

Рецензенти

Проф. др Горана Раичевић, Филозофски факултет, Нови Сад
Проф. др Станиша Тутњевић, академик АНУРС-а, Бања Лука
Проф. др Ранко Поповић, Филолошки факултет, д. ч. АНУРС-а. Бања Лука
Јован Пејчић, Филозофски факултет, Ниш

Бојана Д. Кулиџан Громовић

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Истраживач-приправник

bojanakul@gmail.com

ЗАВИЧАЈ У ПОЕЗИЈИ СВЕТИСЛАВА МАНДИЋА

У раду анализирамо мотив завичаја у поезији Светислава Мандића на репрезентативним примерима. Трагом пјесничких слика завичајност дијелимо на: географску завичајност, традицијску завичајност, завичајност у себи, завичајност у Другима, завичајност у чулима. Лирски субјекат тражи мјесто свог припадања у реалном свијету подједнако као што трага за одговорима о припадности умјетничком свијету слике и ријечи. Двогубост оличена у туђем и свом, овде и тамо, рефлектује се на слику завичаја, стварног и домаштаног. Светислав Мандић у свом стваралачком опусу гради препознатљиве симболе присутне у пјесничкој традицији, на коју се надовезује указујући на значај пјесничке традиције као завичаја. Користећи структуралистички и семиотички приступ, деконструкцијом пјесничких слика трагамо за симболима који указују на неку од врста завичајности које предлажемо као могућу подјелу. У раду доказујемо тезу да су појмови завичај и завичајност много шири и сложенији у односу на представу о географском поријеклу, те њихово онеобичавање у умјетничком контексту отвара могућности за тумачења у кључу поријекла и припадања (граду, традицији, прецима, чулним надражајима које завичај нуди).

Кључне ријечи: поезија, завичај, традиција, Светислав Мандић, Београд, Мостар.

ЗАВИЧАЈ ДОМАЋЕГ СТРАНЦА

Сваки човјек има бар један завичај, гдје је рођен, одакле је потекао, а пјесник поред једног, припадајућег, има неограничен број могућности за стварање завичаја. Ријеч завичај има више синонима:¹ домовина, отаџбина, очевина, дедовина, родна грудa, или поетски маркирано: огњиште, гнијездо. У географском смислу, дакле, то је мјесто гдје смо рођени, одакле су наши преци. Светислав Мандић у свом невеликом, али драгоцјеном књижевном опусу, изградио је специфичну врсту завичаја помоћу умјетничких средстава својствених ликовној и књижевној умјетности. „Ако завичајем назовемо онај простор којим се пуне наше прве перцепције, којим се наше тијело и наша свијест – преко боја и мириса, свјетлости и топлине, укуса, угоде и боли – укључује у свијет и први пут се стапа с њим, тада је потпуно јасно зашто највиши интензитет којим доживљавамо свијет остаје заувјек везан за завичај. Притом треба имати на уму још нешто: завичај је просторни аспект дјетињства” (Užarević, 2011: 383).

На трагу „трешања из завичаја” Милоша Црњанског,² односно „старе смокве”, „лозе” и „нара” Светислава Мандића, ми ћемо се бавити изналажењем мотива и симбола који кодирају Мандићев пјеснички израз као особито усмјерен на завичајност маркирану кроз геоморфолошке, етно-психолошке и национално-историјске елементе који указују на могућности креирања специфичне, пјесничке завичајности саткане од боја, ријечи, чула.

Завичајност ријечи и слика површински су слојеви пјесниковог односа према свијету одакле потиче и којем се обраћа као сигурном уточишту, те су двије кључне тачке Мостар (обојен тугом, сјетом, чежњом) и Београд који постаје уточиште лирском субјекту, загледианом у зеленило,

---

¹ Видети: Ћосић, 2008.

² „Пишући о Мандићевој поезији, критичари су најчешће, углавном мислећи на елегичну *Кад млидијих живети*, као његов узор помињали Црњанског. Утицај тог песника постоји утолико што обојица припадају истом лирском току српске поезије, који иде од Бранка Радичевића до наших дана” (Марјановић, 1995: 10).

плаветнило и звијезде. Просторни однос: *овдје* и *тамо*³ у пјесничким сликама указују на осјећања лирског субјекта у временском оквиру *сада* и *некада*. Завичај на нивоу метафизике поетског текста постаје палимпсест на који лирски субјекат исписује недостајање.

Завичају припадају: село, град, ријека, брдо, приградска насеља, гробље, који су посебно маркирани у зависности од времена: *сада* је елегични тренутак у којем је слика дома и завичаја у ствари меланхолична представа прошлости. Лирски субјекат обитава у два завичаја: првом, одакле је потекао и другом, домаштаном завичају умјетности. Духовни завичај обавезно носи симболе културног наслијеђа помоћу којих Светислав Мандић исписује аутопоетичка начела. Лирски субјекат проговара из круга свједочећи идентитет, припадање и двогубост у смислу домаћег странца који корачањем улицама велеграда куца на сјећања и отвара врата завичаја: „Могло би се рећи да у Мандићевом лиризму преовладава тон сјетне и топле евокативности која позлађује минуле тренутке једном њежном и етеричном ауром особене душевности” (Поповић, 2022: 22). Та особена душевност манифестује се у промишљањима лирског субјекта чија је душа хиперсензибилна, а бити странац и туђин константа, гдје год био. Питамо се да ли би његов пјеснички опус био обимнији да се није нашао на мети критике. Колико су га обесхрабрили критички ставови који су омаловажавали његове стихове? Говорећи о новим тенденцијама у стваралаштву послјерантих година, Марјановић истиче:

Ти полемички текстови мање су се односили на његову поезију, а више на стање духова, нову ’климу’ и уверење да се по сваку цену мора рушити дотадашњи поглед на свет и уметност у њему. Мандићеве песме никада нису имале таквих амбиција. Оне потврђују осећајног песника, приврженог мекој лирској исповести, који је из песничке баштине предака прихватио звучну и благу кантилену танане ’нити чисте лирике’ коју је започео Бранко Радичевић, а најизразитије наставио Милош Црњански.

---

³ Курзив Б. К. Г.

Надовезујући се на достигнућа те лирике, он је у низу стихова успео да оствари аутентичну боју (Марјановић, 1995: 7).

Мандић није сматрао да се поглед на свијет пјесничке традиције мора рушити, стога је тон његове лирике благ, исповиједни, непретенциозан и искрен, али оригиналан и специфичне боје и облика, у сталном сагласју са умјетношћу која га је заокупљала: сликарством, фрескописом, конзервацијом и поезијом.

ЗАВИЧАЛНОСТ У ДРУГИМА

Љубав коју лирски субјекат има за свој завичај огледа се у бризи према земљацима, сељацима, радницима, пријатељима, друговима из дјетињства. Присутан исповједни тон обојен је сјетом и сјећањима на прошле дане. У пјесми „Жеља” (*Двојица*, 1940) лирски субјекат скоро у дјечјем заносу износи жељу да буде пилот. Та жеља је у ствари мотивисана потребом за виђењем родног краја и сусретом са земљацима при којем би радост прекрила поље, ваздух и ријеку. Пјесник стилски маркира помен именице „крај” и географских појмова који имају везе са њим: „па да сваког јутра прелијећем преко родног ми краја”; па неизмјерном радошћу прекрио бих све око / себе: и поље и ваздух и рођену шумну ријеку / о тад бих био срећан због среће других људи” (Мандић, 1940: 26–27).

Пјесме „Ријечи Алекси Шантићу” и „Алексини заранци” носе тугу за прошлим временима, али је њима исказана захвалност пјеснику јер су његове ријечи утјеха која значи. Везена марама дјевојке (Емине) која маше из даљине сиједом Алекси док он сједи у башти указује на наду и слободу. Мандић на тај начин комуницира са пјесничком традицијом која је блиска његовом сензибилитету без претензија на аутентичност по сваку цијену. Обраћање пјеснику који лежи у страни „над родним градом”, „над каменим твојим градом” (1940: 30–31) својеврсна је ода Шантићу, „пјеснику народном”. Доминатна тема Шантићевог стварања била је љубав према родној грудии која се остваривала у певањима о српској јуначкој прошлости, тешкој садашњости потлачених и сиромашних, те вјери у бољу будућност.

Лирски субјекат који се обраћа упокојеном пјеснику Шантићу у пјесми „Ријечи Алекси Шантићу”, указује да иако варљива, нада је неопходна као предуслов за мисао о промјени набоље:

а вечери сваке крај тебе пролазе људи варљивом испуњени надом
да ће сутра доћи времена ведрија и боља
(Мандић, 1940: 30).

Такође, пјесник добија епитет *народни*, не због чињенице што је препознат као пјесник, већ као човјек из народа који је гајио особито поштовање према сиромашним и потлаченим:

Сад ти лежиш у страни, над каменим твојим градом,
и пред тобом се пружају куће, ријека, виногради родни
а у срцима нашим, испуњеним данас великом надом
још си жив ти, Алекса наш, пјесник народни!
(Мандић, 1940: 31).

„Цеста међу платанима”, настала као сјећање на професора цртања, носила је првобитно назив „Сликар Мотика у Мостару”.⁴ У маниру пјесама у којима је *боја* појам вишеструког значења, и овде су пјесничке слике живо обојене:

Ако галеб над Неретвом крикне
разориће моје небо
љубичасто као кора старе смокве
(1960: 32).

Стијене су „сиве и топле” упоређене са леђима галеба, дрвореди су обојени вјетром у „бело и жуто”, а у ваздуху је „плавило”.

Од мога погледа сав се видик разиверио

---

⁴ В. Мандић, 1960: 59.

па боје падају по мени
као кише после врелог поднева

ангажовано чуло вида и додир у претпоследњем дистиху бивају
обогаћени олфактивном сликом:

Ако још замирише кадуља
сребро њеног лишћа посућу по брдима
(1960: 32–33).

Пјесничке слике аудитивне (крик галеба), олфактивне (мирис кадуље), тактилне (додир кише, скупљање боја, лишћа кадуље), чине јединствену синестезију експлозије разних чула измијешаних у последњу визуелну пјесничку слику:

Па кад изаткам једини свој свет
невидљиво Сунце позваћу на гозбу
(1960: 33).

Лирски субјекат, опчињен бојама града док шета „као зачаран”, у стању је да промисли ткање „јединог света” свога неутуђивог, јединог завичаја из којег га не могу отјерати. Сунце добија антропоморфне особине, и као важан гост биће позвано на гозбу – чиме се сугерише ритуално приношење жртве након успјешно завршеног посла. У пјесми „Онај судњи дан” (1990: 108) лирски субјекат жали за погинулим друговима, а његова бол већа је утолико јер нису имали прилику за часну борбу:

Да су бар погинули у часној борби,
пушка ми, пушка ти,
као други младићи по планинама,
а не везани жицама
од руку земљака широкобријешких
похватани по стенама испод мостова и по авлијама.

Он је запитан и жалостан јер није био присутан и ништа није могао учинити: „Шта ћу рећи где сам био”. Међутим, утјеха је у Судњем дану када ће пријатељи задобити ореоле, и „Поворке светитеља корачаће по небесима”, слично чети крагујевачких ђака из „Крваве бајке” Десанке Максимовић.

ЗАВИЧАЈНОСТ У СЕБИ

Снивање, занесеност, лутања лирском субјекту нуде бесконачну потрагу док жели срећу: далеку и недостижну. Лирски субјекат је свјестан своје позиције да ће због сањарења људима остати „стран и туђин” јер снівати и лутати значи корачати не само бијелим цестама, него балансирати на жици живота, док вјетрометина стварности покушава да отргне сањарење и стваралачки занос.

Пјесма „У одбрану мојих сањарења. Станку и Ради” носи мотив сна о срећи преодјенут у плаву птицу:

Снівати, снівати, о срећи далекој, недостижној,
и лутати бијелим цестама за својом плавом птицом,
на повратку, пољубити жуте руке мајци брижној
и вечерима, занесен, бљештавом корачати улицом
(Мандић, 1940: 39)

Усмјерност ка висини, звијездама, посматрамо као жељени и недостижни завичај слободе. Ћопићева приповијетка „Поход на мјесец” или „Плава звезда” Мике Антића остварују дијалог са мотивом потраге за срећом и истакнутим симболима „звезда”, „птица” – Мандићеве позије, указујући на недостижност среће и остварености, али такође колико је важно истрајавати у непрекидној борби. Сјета, туга, меланхолија, елегичне исповијести, интимистичка лирика чине асоцијативни низ кад говоримо о Мандићевој поезији. Бар оном, у први мах препознатљивом слоју. Међутим, попут случајно откривеног заробљеног слоја слике на платну, могуће је понирањем досегнути до мисаоног процеса стваралачког, који је

за почетни импулс у ствари имао не тугу, већ радост и задовољство призиваном завичајношћу дјетињства, младости. Ако кажемо да је мрак одсуство свјетлости нисмо у потпуности у праву. Све боје су расуте пред нама, али наша ограниченост чула вида нас спречава да их доживимо у њиховој раскоши и пуноћи. Тако је и радост живота присутна у својој одсутности, а на читаоцу је да тумачи и осјећа, открива интертекстуалне везе, коријење и грање из којег су се разлистале час зелене пјесме, час жуте. Као што се доњи слојеви слике могу отрити једино инфрацрвеним зрацима и специјаним скенерима, тако је и на читаоцу да понире дубље у слојеве значења. „Сјета” која прати глас лирског субјекта када му се „руке скамене” и кад се „осами” још више наглашавају љепоту живота приказану лексемама: смоква, нар, птица, небо, које су супротстављене лексеми гробље. Друга строфа пјесме „Давна њежност”:

Па често кад се осамим и руке кад се скамене
са мном кораке удвоји сета доста стара.
Ја слутим, то је она потајно дошла до мене,
због једне давне нежности,
због Мостара
(Мандић, 1960: 17)

проширује слику умјетника загледаног у прошле дане који су носили своју боју и специфичну њежност коју само завичај може да понуди (и руке брижне мајке), али је препознаје тек у моменту самоће у којој се тежи миру, инспирацији; руке се „скамене”. Руке које се скамене могу значити умјетничу блокаду, тренутке загледаности у даљину, мировање у одмору, или пак трен инспирације којем слиједи трансформација камена уклесивањем слова или осликавањем сивог зида ликом „сиротог” анђела који посматра и са стотину даљина нудећи помоћ и охрабрење.

Светислав Мандић је кроз своје стихове пренио лирску чистоту емоција: иако му је рат узео оне које воли, он у поезији не посеже за иронијом, гротеском, хумором, него се посвећује једном затвореном, интимном

човјековом свијету, искрено преносећи мозаик негативних емоција [...] Међутим, изнад свега осјећа пријатељску љубав и последице свега сјећа се само љубави и прошлих љепота: дјетињства и несебичне мајчине љубави и утјехе (Вучен, 2022: 152–153).

Бранко В. Радичевић сматра да су у Мандићу водили борбу пјесник и сликар, и да је пјесник победио објављивањем поеме „Звездара” у *Младости*. За пјесме каже да су „Лаке и нежне песме” и препознаје „лепе старинске речи”, чиме је пјесник остварио дијалог са претходницима, прецима, књижевном традицијом:

А сви они иконостаси и фреске асоцирају давна времена: Војводу Милоша, јунаштва и гатке. И Мандић је час стари витез, па од месечине токе кује, час ’вионски безнадежан’ луталица. Он жуди неку гору чарну, пуну лисја. Али се опет враћа свом детињству крај Неретве (Радичевић, 1953: 211).

„Чека ме гора чарна”, пјесма у којој лирски субјекат открива која су његова стремљења: „Сад жудим само, под небом Србије, гору једну чарну” (1960: 23), односно младост која је тежила ка бројним „брдима и небесима” је престала, а циљ је укоријењење у миру природе уз пјесму птица и потоке. Гора чарна не мора бити устаљени епитет, у умјетничком завичају она је гора зачарана која доноси нову инспирацију и нове нијансе „вечних боја”. „Мандић, рођен на југозападној граници, опседнут је завичајем, али и љубављу према Београду, који га је пригрлио и прихватио својом срдечношћу и својом топлином” (Марјановић, 1995: 8). Дакле, та гора се умјесто Вележа, Подвележја, Стражилова, измијешта на неко посебно мјесто, вјерујемо, сигурно блиско плавим звијездама и љубичастом небу.

Мајка се јавља у „Малодушној песми” као привиђење у ноћним часовима док лирски субјекат послушкује успаванку вјетра:

ко то мене зове? Мртва моја мати
опрости добра жено, у грању немир тица

са часовника жутог звоне вечерњи сати
ил неко броји капи с мојих трепавица...
(1952: 19),

те у маниру Ђуре Јакшића и његове пјесме „Поноћ” лирски субјекат зазива мајку као једино право уточиште и неотуђив завичај.⁵ Такође, мотив мајке, слично као у пјесми „Претци”, отвара слике прошлости у којима се лирски субјекат осјећао вољено и прихваћено:

једино ме још мајка волела тихо и нежно
само ме њене речи могле да обрадују,
па када предвече дођем до моје куће ниске
и пред сликом јој нађем кандило утуљено,
тихо звиждућем песме печалне и старинске
и дуго седим у мраку
под лозом, усамљено
(1952: 25).

Каже се, када нам умру родитељи, изгубили смо и завичај, али та изрека не може се применити за ове стихове Светислава Мандића. Кандило испред мајчине слике сугерише да је она упокојена, али то не изазива бијес, страх и светогрђе због туге, већ трен контемплације под лозом, док лирски субјекат пјева пјесме „печалне и старинске”.

Околности под којима је растао и сазријевао, најприје оне породичне, учиниле су да вјера праотаца постане неотуђив чинилац његовог бића. Свијет у коме је живио од своје двадесет и пете године, обиљежен у свим својим порама вулгарним атеизмом, заиста му, такав, није могао бити истински дом. Али пјеснику се десило тако да је у таквом свијету нашао своју тиху прибјежишну луку, своје пристаниште или, боље и тачније, пјеснички речено, своје ’христаниште’ (Поповић, 2022: 16).

---

⁵ „О мајко, мајко! О мила сени! / Откад те мајко, нисам видео, / Никаква добра нисам видео...” (Јакшић, 1873: 124).

Мандићево пристаниште је свакако завичај, доживљени, вољени, сањани, одређен људима који су му били блиски, а посебно породицом и топлином родитељског огњишта, тако и лирски субјекат његових пјесама налази да је мајка сигурно пристаниште, а ако мајци додијелимо епитете Богомајке која подноси све жртве, онда је и мајка својеврсно „христаниште”. У „Малодушној песми” лирски субјекат је препуштен осјећају „свеједноће” у кораку „Свеједности има!”, а самоћа, стид, чине да је самцит, плашљив (Мандић, 1952: 11), призивајући „Неретву далеку” у ствари вапи за љубављу, пријатељима, срећом.

ЗАВИЧАЈНОСТ У ТРАДИЦИЈИ

На једној страни Херцеговина је приказана између болних сјећања сугестивним сликама: драча, коров, вјетровита ноћ, гробља, насеље које пропада, а на другој као мјесто гдје вјечно влада прољеће, јер „Цио се Мостар утопио у бехаре / и мириси се у махале слијевају” (Мандић, 1940: 32). Призивање завичаја остварује се и додиром са каменом, супститутом за град:

На камен голи⁶ седнем испод грања
уморан од пута и драгог странствовања
па питам тичја јата да ли знају
зашто се ујесен много мисли о завичају
(Мандић, 1940: 24).

---

⁶ Мостарска музичка група „Зостер” у пјесми „На камену” аутора Марија Кнезовића мотив камена такође повезује са самоћом. „Нак, нак, на камену сједим сам. / Сједио сам као Бик који сједи. / Сједио сам док нисам осједио / испод стубова који су ми правили хлад / схватио сам да више нисам млад”. Заједничко пјесничком субјекту Мандићеве и Кнезовићеве пјесме је сједење на камену испод грања / стубова у хладу и запитаност над пролазношћу, младост је прошла. („Нак, нак на камену” је својеврсна пародија пјесме „Knocking on Heavens Door”, више на: <https://www.youtube.com/watch?v=vtzz0R3l19A>).

Купање у Неретвиним брзацима носи слику „завичајности коју лирски субјекат налази у младости, завичају који није могуће напустити: Пјесма „Махалским друговима” указује на пролазност и сјећања која заварavaju појам о времену, те се блиски догађаји доживљавају у свијести као да су се недавно збили:

Ето, ко јуче да је било
када су стрме сокаке ове
босе наше ноге прелетале,
и наше ведре мисли
и погледи наивни
далеком небу узлетале
(Мандић, 1940: 36).

Пролазност и испуњење циљева пјесник приказује као трагање за својом звијездом или птицом: „Али знам, другови, / сви сте се већ раштркали / и пошли трагом своје звијезде” (Мандић, 1940: 37).

Није само Мандићев Мостар сведочанство о једној од наших кобних, трагичних атлантида, него су и сви његови записи о нашој древности и великој тишини усрдности налик на графите који су исписани уместо многобројних несталих, анонимних предака и стваралаца прошлости. Светислав Мандић је упознао и са нама заједно раскошно препознао нашу баштину, као једну од снажних особина идентитета, истине, бића (Ређеп, 1999: 1962).

Светислав Мандић посеже за кључним обиљежјима културе и историје свога народа, користи мотиве традиционалне културе и усмене књижевности уз јасан однос према стваралаштву претходника. Повод за активацију писаног неријетко је усмено наслијеђе: басма против града инкорпорирана је у пјесму „Махалским друговима” са функцијом да укаже на безазлене и дјечје игре и развије пјесничке слике безбрижног дјечачштва. Дјеца збијена испод махалске стрехе пјевају пјесму:

Ведри ведри ведрило
цакли цакли цаклило
у пољу су јањци
и шарене овце
једна овца сиротица
дај нам боже сунца.
(Мандић, 1940: 36)

Порекло пјесме коју дјеца пјевају пред прољетну кишу је из усмене традиције, у питању је басма против града позната у бугарском и у српском фолклору:

Цакли цакли цаклило,
ведри, ведри, ведрило.
Ведро, ведрина, седи на коња
(Види: Сикимић, 1996: 237).

Интермедијалност у Мандићевој поезији најчешће је анализирана у контексту ликовне умјетности и књижевности, а ми ћемо се осврнути на његову умјетничку реактуализацију натписа са камених плоча са гробља Пашиновац и стећка познате некрополе у Радимљи (Столац). Поред хришћанских мотива у Мандићевом стварању (фреске, манастири, анђели) чини се да су се пагански симболи и хришћански поглед на свијет у ствари објединили, представљајући смрт као живот и могућност несметане комуникације, хоризонталне – са савременицима, и вертикалне – са онима који су били и који ће тек бити.

Полазни мотив је епитаф. Он се пјесничком надоградњом развија у пјесничке слике које својом експресивношћу буде свијест и продужују историјски тренутак претварајући га у завјет. Пјесма „Радимљански мраморови”⁷ почиње инвокацијом:

---

⁷ Мотиви епитафа јављају се као полазни симболи на којима су настале пјесме Мака Диздара (*Камени спавац*, 1966), Ружице Комар (*Прољетна соба*, 1987), Бранка В.

Куда сте све војевале, војеведе?
Од мора до Романије баштина вам грозно боловала
(Мандић, 1960, 19),

која је слична пјесми Рајка Петова Нога „А сије крст Радоја”:

Умножени мужеви, војводе, властело
Кнезови казнаци тепчије и ини
и што сте живели како вам се хтело
Који се гордите стећком у Хумнини
И ви што имате и душу и тело
Штиоци што четете да смо били фини
Који сад хрлите у пороке смело
Почујте шта тули Радоје у тмини
(Ного, 2008: 19)

јер пева из угла посматрача. Они који су живјели као им се хтјело, и ратовали од мора до Романије, могу се гордити стећком, имају пуно право, јер је стећак постао један од препознатљивих симбола како у поезији тако и у другим врстама умјетности.

Знам да ћу бити оно што сте били ви,
али ви никада нећете оно што сам ја⁸

Радичевића (*Земља*, 1954, *Вечита нешадија* 1956, монографија *Plava linija života: srpski seoski spomenici i krajputaši* (1961), Рајка Петрова Нога (*Не тикај у ме*, 2008).

⁸ Бранко В. Радичевић говорећи о споменицима на сеоским гробљима и надгробницима ствара посебну кованицу: крајпуташ, и указује на разлику у намени, облику, орнаментици. „Прво се родио – крајпуташ. Укопао се на раскрсници. Да се свети или да опомене на освету. Частан војник, устаник. Погинуо у Првом српском устанку. Међишта су му јасна: Шумадија, долина Западне Мораве, Златибор, Голија и Јавор. Он је једини имао право на успомену. Свет да памти и спомиње. [...] За стећак је карактеристична порука живима: 'Ја сам био како ви, а ви ћете бити како и ја...' Сеоски клесар као да је хтео да храбри и страши путнике намернике којима је наменио своје дело. Нико не зна шта се налази са оне стране

прадедови захумљански
(Мандић, 1960: 19).

У збирци *Камени спавац* Мака Диздара у пјесми „Запис на двије воде” глас лирског субјекта је глас мртвог који путем надгробног записа моли братију да га помену, сјете и дођу до његових врата, именовани Радојица Бјелић, ништа више не захтијева осим да га помену. Гробно мјесто је доживљено као врата иза којих упокојени наставља свој живот, и која не треба заобићи:

Опростите ми
што вас ипак мољу
и братију и дружину и господу
до вратију мојих да дођу да ме походу

мољу и куме прије стрине и невјесте
да ме не мину већ да ме кад помину
да ме се кад сјете
јер ја сам бил како ви сада јесте
а ви ћете бити како сада јесам ја
(Диздар, 1966: 24).

Лирски субјекат као да пркосно вели: „Могу да гледам Сунце / да играм коло / да ухватим јелена златорога” (Мандић, 1960: 19), поручујући прецима да не тугују јер тако ће говорити и његов син и његовог сина син. Сунце, коло, јелен⁹ златорог, само су неки од препознатљивих симбола са

гроба. Верујте овом насмејаном човеку. Погледајте ове очи. Погледајте ово лице. Тако може изгледати само устаник који је погинуо за отачество, а кога бисмо желели да испитујемо о животу у смрти. Он није горак као Бабуни. Неће прекоревати: 'И ви ћете бити како и ја...' Подсмеваше се ликом који му даде клесар. И остаде загонетан. Вавјеки” (Радичевић, 1961: 16 – 17).

⁹ „На то да је јелен представљао једну од битнијих, ако не и централну култну животињску фигуру у старим српским веровањима, јасно указује чињеница да се јелени помињу у песмама готово свих српских обредних циклуса, како оних календарског типа, као што су коледарске, лазаричке, славске, краљичке или песме певане на ранилу током Часног поста,

стећака који се могу у контексту пјесме тумачити као одржавање континуитета наслијеђене традиције, везе са култом предака и соларног божанства (Више о култу животиња: Чајкановић, 1944, I, о јелену: Срејовић, 1955).

’Радимљански мраморови’ једва да су вриједни помена. Али пјесниково виђење да су војводе војевале од мора до Романије, остављајући баштине да болују, и тврдо обећање да ће тако наставити њихова покољења, то је више од стиха – то је заклетва, за којом слиједе три посљедња стиха, као амин, нека тако буде: ’Режи камен Радоје ковачу, / хладно слово ћирилице / лепу мету добрим ветровима’ (Ивановић, 1996: 1102).

Занимљиво је споменути да је Мак Диздар био уредник Народне просвјете када је Бранко В. Радичевић објавио збирку пјесама *Вечита пешадија* (1956), у којој је започео „своје пјевање о смрти и поновном рађању камених војника”, што ће даље постати једно од основних обиљежја његове иманентне поетике. Такође, Бранко В. Радичевић је био присутан на Плитвичком фестивалу 1958. године и када је чуо пјесму коју је Мак Диздар изабрао за рецитовање „Горчин” заједно са Васком Попом и Радоњом Вешовићем, инсистирао је да је објаве. Касније, као производ дугогодишњег Диздаровог промишљања, настала је збирка *Камени спавац* 1966. (в. Шмуља, 2012: 24–25). Радичевићева пјесма „Крајпуташ”, написана 1953, чини се као једна у низу асоцијација у широком сплету интертекстуалних веза са претекстом – епитафом:

Земљо, нисам мртав, дивно храни
војаштво моје песама лишај жути
Ја се искрадам из камена и гледам иксан страни
верној ми љуби љубавну памет мути.

тако и оних који се везују за обреде прелаза или као што су свадбене и посмртне песме, односно оних који се певају из магијских разлога током одређених битних домаћих послова као што су прело, орање, сетва и копање” (Трубарац, 2011: 644).

Путниче, мука ми, тако свене ти станак.
У неверици око залудно тугом сја.
Ја знам: живот је наш као конач танак.
Боље да лежиш ти а словље да читам ја
(Радичевић, 1965: 73–74)

са варијацијом: „Опет само мало друкчије”, у којој је лирски субјекат Војник Вукашин који на мртвој стражи стоји већ 40 година. Овом низу је мотивски блиска поезија Ружице Комар. Пјесме: „Ријечи стећка”, „Жена у стећку”, „Војник у стећку”, „Ратник у стећку”, „Пјесник у стећку” из збирке пјесама *Прољетна соба* (1987) већ својим насловом сугеришу лајтмотив збирке. Жена у стећку и Војник/Ратник/Пјесник представљају својевстан дијалог „мушког и женског принципа”, попут Диздарових пјесама: „Горчин” и „Косара”.

Наводимо стихове пјесме „Ратник у стећку”: „И сад, с оклопом каменим на јуриш стојим, / далеко од смрти птица и трава, славуја тражим, // Заваравам траг звјерима / Мртав, а нисам умро, црно копље не уби ми било, // Што куца твојим челом, лицем и дахом дјетета, / Уз ријеку, низ ријеку, са пјесмом сањам и ћутим у каменом оквиру” (Комар, 2004: 86)¹⁰.

Шта је то што је могло условити интерес за развијањем мотива стећка, или генерално мраморја у поетици наведених пјесника? Заједничко им је да припадају истом географском поднебљу, Херцеговини: Ружица Комар, рођена у Билећи, студирала и радила у Сарајеву, Мак Диздар, рођен у Стоцу, радио и живио у Сарајеву, Рајко Петров Ного, рођен у Борији, живио и радио у Сарајеву, једини по мјесту рођења који не припада Херцеговини је Бранко В. Радичевић, али је радио у Сарајеву, а затим у Београду гдје је могао и упознати Светислава Мандића, Мостарца који је због ратних дешавања пребјегао у Београд, свој други завичај. Поглед на

---

¹⁰ Упореди: „Згибох од чудне боли // Не проби ме копје / Не устрели стријела / Не посјече сабља // Згибох од боли непреболи / Вољу / А дјеву ми уграбише у робје [...]” (Диздар, 1966).

традицију није само пуко усвајање него и неприхватање готових образаца, али свакако да би се дјело боље сагледало и освијетлило упоредном анализом довели смо пјесму „Радимљански мраморови” у везу са другим репрезентативним примјерима који могу послужити за нека шира истраживања. Томас Стернс Елиот и његов увелико познати есеј „Традиција и индивидулани таленат” најбоље објашњавају однос дијела и цјелине, односно дјела у контексту већ постојећих и која слиједе.

Ниједан песник, ниједан уметник нема сам за себе целовито значење. Његов значај, оцена његовог дела јесте оцена његовог односа према мртвим песницима и уметницима. Јер не можете га самог оцењивати; морате га, ради контраста и поређења поставити, међу мртве. Мислим да је ово принцип естетичке, а не само историјске критике. Нужност да се он саобрази, укључи, није једнострани; оно што се догађа када се створи неко ново уметничко дело је нешто што се у исти мах дешава и са свим уметничким делима која су му претходила. (Eliot, 2017: 11–12).

Пропадање најстаријег мостарског насеља описано је у пјесми „Бјелушине”. Бјелушине су персонификоване: „умиру Бјелушине”, „бориле се па се умориле”. Оне су пресјечене путем, а на боковима су им два гробља. Супротно народној пословици: „Камен по камен – палача”, овде је камен по камен представио осипање у земљу и небо, те сумњу да ће и мале куће нестати као и њихови становници. Дослиједна употреба фитонима који одсликавају карактеристике поднебља: смоква и нар, сада је у функцији супституције човјека: „Само ће по који шипак / или верна стара смоква / туговати под бившим прозорима¹¹” (1995: 83). Вјетровита ноћ лирском субјекту доноси звук гусала (које попут приче испричане у 1001 ноћи продужавају живот приповједача дан за дан, односно заваравaju глад): „Да ли то, као некад, / Прадедовске гусле заваравaju глад”, звуци који се чине у ноћи, само су варка: „Не, не, то се само оглашава јејина / у брду,

---

¹¹ Смоква и нар (шипак, гранат) су једине воћке које су остале испред моје родне куће у Мостару након бомбардовања и паљења и дочекале су своје власнике након 15 година „туговања” и борбе у камену и сувој земљи (Прим. Б. К. Г).

у Подвележју. Као магијом, једно треперење мијења јаву: „Затворим очи, и гле, изнад мене / светле старе, трошне Бјелушине / ко град препун златних купола.¹²” (Мандић, 1995: 84).

Поред Бјелушина, Радимље, Мандић је написао и двије пјесме о гробљу на Пашиновцу. „Запис са гробља у Пашиновцу” доноси баладу о страдалој дјевојци Христи која је прије 200 година страдала. Пјесма почиње епитафом: „Овдје лежи Христа / Саве сапунције кћи / Пре двеста година умре, златокоса” (Мандић, 1995: 85). Истакнута особина дјевојке указује на могуће натприродне особине дјевојке, или превелику урокљиву љепоту, јер коса носи посебну моћ према народним вјеровањима, и користи се у имитативној магији. Кос као супституција за монаха (кујунџијског момка који је након њеног страдања побјегао у манастир Завала), црне ризе, једини тужи (нариче) док се Христа саображава са крстом: „Сада је она овај мали камени крст, / украшен сребрним лишајевима, / утонуо у кадуљу и вријесак”. Прича о другој страдалој дјевојци је дата у пјесми „Други запис са гробља у Пашиновцу”. У питању је Татјана, кћи Лазара трговца која је страдала 1941. јер је пошла у осветнике. Дјевојка је убијена у винограду (лоза, биљка култног значења која се сади на гробовима, види: Чајкановић 2009: 29). Занимљива је интертекстуална веза са романом *На Дрини ћуприја*, односно легендом о Радисаву са Уништа: „....Кажу да понеке мрачне ноћи мостарске / пламичци светле на њеној запустелој хумци // То горе сузе Тање Лазарева / која из својих небеских станишта / оплакује судбу земаљску” (Мандић, 1995:87). Радисав са Уништа сахрањен је тајно, а након његове смрти појављивао се пламен који је подсјећао на његову жртву и отпор који је пружао.

---

¹² На Бјелушинама је саграђена Саборна црква Свете Тројице 1873. године, и постала је један од најпрепознатљивијих симбола Мостара, такође једна од највећих богомоља на Балкану. Црква је срушена током рата 1992. године. Обнова је почела 2010. Године 2023. Бјелушине заиста свијетле као град препун златних купола из пјесничке визије Светислава Мандића. Нажалост, честа су скрнављења и разбојништва у цркви, а некеме је засметао тај сјај, па је у децембу 2022. украо све каблове електричне енергије. Починиоци нису пронађени до данас – децембар 2023. (Прим. Б. К. Г).

За разлику од првог 'Записа', ова пјесма није домаштавана, већ је заснована на чињеничкој подлози, јер је прича о смрти Тање Лазареве пјеснику била добро позната. То њему савремено житије мање је умјетнички успјело од првог 'Записа', дијелом због тога што древност већ сама по себи умјетнички патинира предмет. Да је истрајао на исцрпљивању овакве инспирацијске основе, Мандић је могао знатно прије Попе или Бранка В. Радичевића да учини знамења српске прошлости модерним поетским изазовом (Поповић, 2022: 17).

Пјесма „Претци” (1960: 21) у себе инкорпорира мотиве и стилске поступке усмене књижевности. Испјевана у првом лицу са призвуком тужбалице којом лирски субјекат жали због тешког дјетињства. Контрасти: „бела мајка”, „мрка” деца, као и антиклимакс: „Тврда нас једна рука пови” // Нежна нас једна рука пови // Сетна нас једна рука пови, чини пјесничке слике упечатљивијим, такође, поређење: „па смо ко млади јабланови” указује да су дјеца „беле мајке” што тужи постала издржљиви и јаки људи. Мајка је „убрађена троструком тужалком”, што наслућује губитак ближњих, представља типичну српску жену, симбол издржљивости, љубави. Симболика камена није изостала: кошуље за децу су испредене од камене пређе, што је условило да судбина дјецe буде „каменита и невесела”. Национални симбол: гусле производе: чудне, болне звуке, јауке, а пјесме о јунацима „белих ребара” који „вриште” док коњи узлећу на небо, чине аудитивне пјесничке слике експресивним јер глас лирског субјекта у ствари проговара јауцима и сјетом. Тврда рука повија јунаке (попут противника Марка Краљевића што га мајка на плочи студеној родила и црном струком повијала), али „нежна” и „сетна” рука мајке одгаја јунака који сања сан Вука Мандушића. Доба зрелости доноси сјету због вољене жене, те су јуначке груди рањене „без црног праха и олова”.

Народни обичај прослављања Ђурђевдана обредним купањем Мандић освјетљава у поеми „Малодушна песма”. Слутња да је завичај дослиједан и да га чека, приказан је подсјећањем на ријеку младости: „А негде још постоји Неретва далека, / и ја, тако мален, себи до појаса, /

слутим, она верна, и сад мене чека / (1952: 13), гдје остаје слутња да ли је вјерна Неретва или жена која подсјећа на „чудне игре над реком” испод разгранате трешње, док прољећна ноћ крије „девојке беле, расплетених коса”. Лирски субјекат попут епског јунака тражи помоћ: „а ја молим добре беле речне виле / да дају мени лук и тоболац и стреле, / да крај вода ловим утве златокриле / не би ли ме мртве утве заволеле” (1952: 13). Обраћање вилама и лов подсјећају на могућу иницијацију дјечака у свијет младића. Ријека добија обиљежје мистичног простора, гдје обитавају виле бродарице и спроводе се обреди поводом ђурђевданске ноћи. Лирски субјекат у жељи да досегне висине посеже за фантастичним мотивима, тако да себи поред оружја које је задобио (лук) има још једно јуначко обиљежје: крилатог коња, позајмљеног из усмене епике: „љубичаста неба пуна су комета, / нигде нема граница њеном узлетишту, / а ова су плавила моја једном била, / просипо сам златнике за сретнога пута, / Јабучило чеко ме развијених крила, / узвихорен, био сам брат астронаута”. У напону снаге лирски субјекат је био као стрела, јелен, јастреб, мач. Снага, спретност, полет, пролазе брзо, па лирски субјекат који је био „млад и витак”, „мраморни коњаник” суочава се са старошћу и боли због пролазности.

Иако је благородан и питом човјек, што би се рекло, који се умио прилагодити и саживјети са Звездаром (њој је посветио једну од најљепших пјесама), ипак није могао прежалити и заборавити родни крај, гдје је први пут пао челом на земљу. Зато је у збирци *Милосно доба* највише пјесама надахнутих тим завичајем. И баш оне су топле и њежне, ако се не варам, више од других (Ивановић, 1996: 1104).

ПЕНТИМЕНТО СВЕТИСЛАВА МАНДИЋА

У раду смо покушали освијетлити мотиве који указују на завичај у поезији Светислава Мандића на репрезентативним примјерима из збирки пјесама: *Двојица*, *Кад млидијах живети*, *Милосно доба*, *Звездара и друге песме*. Текстуралном методом рашчлањивали смо слој звучања да бисмо разоткрили могућа кодирања и знакове које доводимо у везу са географским, етно-психолошким, националним завичајем, те смо преко сјећања и мотива дјетињства проживљеног у Мостару, дошли до закључка да је појам завичаја могуће вишеструко тумачити: кроз однос према традицији, мјесту рођења/живљења, кроз однос према себи/другима. Такође, покушали смо да освијетлимо могући интертекстуални приступ тумачења пјесме „Радимљански мраморови” у компаративној анализи, користећи се репрезентативним примјерима послеријатних пјесника који су реактуализовали мотив епитафа, мраморја/крајпуташа, односно епитаф као интермедијални цитат, полазиште за нову умјетничку надоградњу.

Поета и сликар који је бојама дао нове нијансе у својој поезији, остаће запамћен као пјесник стражиловске линије, са елегичним тоновима, усмјерен ка Стражилову, Бранку Радичевићу и некој гори чарној са које поглед допире до градова, звијезда и могућих завичаја.

Мандићеви биографско интонирани поратни стихови имали су свој природно саосећајни одјек у свести људи које је овај песник међу првима подсетио да поред толико много опште и колективне историје човек има и своју интимну личну историју. И то не само да има право на њу, већ и осећање да се кроз њу најнепосредније прелама трагика и лепота човековог трајања у времену (Кољевић, 1990: 7).

Његова поезија је допринос култури сјећања и памћења јер успоставља везу са књижевном, личном, колективном традицијом српског народа, освјетљава историјске тренутке важне за сам град из којег је потекао. Рекли бисмо да поједини мотиви могу одредити Мандићеву поезију као елегичну, социјалну, поратну, интимистичку, али ми бисмо

испод свих тих наноса боја које је сликар нештедимице нанио у раскошним потезима на пјесничке слике, рекли да испод постоје само мотиви радости, среће, љубави, кодирани кроз ријечи и синтагме које обједињене значе: завичај. Као што су сликари у недостатку платна или због промјене идеје, преко већ започете слике сликали нову, сматрамо да је поезија Светислава Мандића слојевита, попут пентимента,¹³ и да само они који се загледају у љубичаста небеса са свога „сатканог свијета” могу дотаћи искреност овог драгоцјеног умјетника и истински се испунити љепотом умјетности коју је чувао и стварао.

ИЗВОРИ

- Мандић, С. (1940). *Двојица*. Мостар: НОПОК.
Мандић, С. (1995). *Звездара и друге песме*. Београд: СКЗ.
Мандић, С. (1960). *Милосно доба*. Београд: Просвета.
Мандић, С. (1990). *Песме*. Сарајево: „Веселин Маслеша”.

ЛИТЕРАТУРА

- Вучен, Б. (2022). Мотив љубави у поезији Светислава Мандића. У: Шмуља, С. (уред.). *Светислав Мандић у српској књижевности и култури*. Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 140–164.
Damjanov, J. – Radulić, K. (1967), *Pentimento*. У: *Umjetnost (Likovne umjetnosti)*. Zagreb: Panorama.
Диздар, М. (1966). *Kameni spavač*. Sarajevo: „Veselin Masleša”. Elektronsko izdanje, dostupno na: [https:// mssclic. files. wordpress.com/2020/03/ dizdar mak_ kameni_ spavac.pdf](https://mssclic.files.wordpress.com/2020/03/dizdar_mak_kameni_spavac.pdf).

---

¹³ Пентименто је назив за исправке на већ завршеном или дјелимично завршеном дјелу. Слика пресликава одређене детаље. Појам води поријекло од италијанског језика и значи: *покајати се*. Види више: Damjanov, J. – Radulić, K. *Pentiment*. У: *Umjetnost (Likovne umjetnosti)*, 3. izdanje. Zagreb: Panorama, 1967, 188.

- Eliot, T. S. (2017). *Tradicijska i individualna talenat*. Beograd: Službeni glasnik.
- Ивановић, А. (1996). Запостављени пјесник. *Звездара и друге песме* Светислава Мандића у издању Српске књижевне задруге. У: *Стварање*, 51, 8–12, август–децембар, 1099–1104.
- Јакшић, Ђ. (1873). *Песме*. Београд: Државна штампарија. Електронско издање, https://www.google.rs/books/edition/Pesme_%C4%90ure_Jak%C5%A1i%C4%87a/PNDAAAAYAAJ?hl=sr-Latn&gbpv=1&pg=PR1&printsec=frontcover.
- Кољевић, Н. (1990). Позлаћене успомене и слике Светислава Мандића. У: Мандић, С. *Песме*. Сарајево: „Веселин Маслеша”, 5–14.
- Комар, Р. (2004). *Слово камена. Изабране пјесме*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марјановић, П. (1995). Елегичне исповести. У: Мандић, С. *Звездара и друге песме*. Београд: СКЗ, 5–15.
- Ного Р. П. (2008). *Не тикај у ме*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Р. (2022). Охрабрујућа филозофија тишине. О пјесништву Светислава Мандића. У: Шмуља, С. (уред.). *Светислав Мандић у српској књижевности и култури*. Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 10–26.
- Радичевић, Б. В. (1953). Светислав Мандић: *Кад младих живети*. У: *Живот* II, 2, 6, 210–212.
- Radičević, B. V. (1956). *Večita pešadija*. Sarajevo: Narodna prosvjeta.
- Radičević, B. V. (1961). *Plava linija života, srpski seoski spomenici i krajputaši*. Beograd: Savremena škola.
- Радичевић, Б. В. (1965). *Божја крча*. Београд: Просвета.
- Ређеп, Д. (1999). Лирско путовање Светислава Мандића. На белинама једне књиге о сну. У: *Књижевност*. 49, 104, 11/12, 1960–1962.
- Сикимић, Б. (1996). *Етимологија и мале фолклорне форме*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Срејовић, Д. (1955). Јелен у нашим народним обичајима. У: *Гласник Етнографског музеја*, 18, 231–237.

- Трубарац, Т. (2011). У: Детелић М., Самарџија С. (уред.). *Жива реч. Зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић*. Београд: Балканолошки институт САНУ – Филолошки факултет универзитета у Београду, 639–651.
- Ћосић, П. (2008). *Речник синонима*. Београд: Корнет.
- Užarević, J. (2011). *Mebiusova vrpca. Knjiga o prostorima*. Beograd: Službeni glasnik.
- Чајкановић, В. (1994). *Сабрана дела из српске религије и митологије*. Београд: СКЗ–БИГЗ – Просвета–Партенон.
- Шмуља, С. (2012). *Поезија и прозба. Интертекстуални аспекти у збиркама поезије Трајим помиловање Десанке Максимовић и Камени спавац Мака Диздара*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци – Филолошки факултет.

Bojana D. Kulidžan Gromović
bojanakul@gmail.com

HOMELAND IN THE POETRY OF SVETISLAV MANDIĆ

Summary

In this paper, we analyze the motif of homeland in the poetry of Svetislav Mandić using representative examples. Following the poetic images, we divide homeland belonging into: geographical homeland belonging, traditional homeland belonging, homeland belonging in oneself, homeland belonging in others, homeland belonging in senses... The lyric subject looks for the place of belonging in the real world as much as it searches for the answers about belonging to the artistic world of images and words. The duality personified in someone else's and one's own, here and there, reflects on the image of homeland, the real and the imaginary. In his creative oeuvre, Svetislav Mandić constructs recognizable symbols present in the poetic tradition that it extends by pointing to the importance of poetic tradition as homeland. Using the structuralist and semiotic approach, by deconstructing the poetic images, we look for the symbols pointing to one of the types of homeland belonging that we suggest as a possible classification. The paper proves the point that the concepts *homeland* and *homeland belonging* are much wider and more complex compared to the representation about geographical origin, therefore, making them unusual in the artistic context opens up the possibilities for interpretations within the perspective of origin, belonging (the town, tradition, the ancestors, the sensory stimuli that homeland offers, etc.).

Keywords: poetry, homeland, tradition, Svetislav Mandić, Belgrade, Mostar.

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
www.ff.uns.ac.rs

За издавача

Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш, декан

Уредник зборника

Др Милан Громовић, научни сарадник

Дизајн корица

Катарина Баћевић

Лектура

Организациони одбор Скупа и Ана Крстић

Припрема за штампу

Игор Лекић

Штампа и повез

Sajnos d.o.o.

Момчила Тапавице 2, 21000 Нови Сад

Тираж

300

ISBN

978-86-6065-823-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

811.163.41-14.09 Mandić S(082)

ПОЕТИКА Светислава Мандића : зборник радова / уредник Милан
Гровић. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2023 (Нови Сад : Sajnos). -
462 стр. : илустр. ; 20 cm

Тираж 300. - Библиографија.

ISBN 978-86-6065-823-6

1. Гровић, Милан, 1988-
а) Мандић, Светислав (1921-2003) -- Поезија -- Зборници

COBISS.SR-ID 133801225